
Rankningar och styrning av högre utbildning

I april i år publicerade tidskriften *Moderna Tider* sin rankning av kvaliteten på utbildning och forskning i ett antal olika ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap vid Sveriges universitet och högskolor. Detta nya att försöka kvalitetsranka våra högre utbildningsinstitutioner ledde till debatt och universitetskansler Sigbrit Franke svarade med att begära in underlag till en alternativ rankning, baserad på hur universitet och högskolor lyckats med jämställdhet, studentinflytande och social och etnisk mångfald. Resultatet av denna "Franking" har i skrivande stund inte publicerats.

Varför detta plötsliga intresse för rankningar? Vad är det som händer inom den högre utbildningen? Ett som har hänt är att det har blivit svårare att rekrytera studenter. Tidigare var inträdespoängen till de flesta ämnen höga och på reservlistorna stod tusentals personer beredda att hoppa in om en plats blev ledig. Många studenter kom inte in på sitt första- eller andrahandsval och även om inte alla dessa nöjde sig med att läsa ett lägre prioriterat val, var det ändå på grund av det stora överskottssökandet jämförelsevis lätt för ämnesinstitutionerna att fylla sina platser. Systemet med "poängförtur", vilket ger förtur vid ansökan till ett nytt ämne åt dem som redan har högskolepoäng i något annat ämne, förstärkte denna effekt.

Från och med 1998 minskade överskottssökandet. Orsakerna är flera:

det förbättrade arbetsmarknadsläget, den alltmer utbyggda högskolesektorn och det faktum att antalet 19-20-åringar passerar en topp samverkar. Resultatet är att de blivande studenterna har en betydligt större valfrihet än tidigare, och det är ett skäl för dem att efterfråga information om kvaliteten på utbildningen i olika ämnen.

I Sverige finns sedan lång tid en känsla av att man borde uppmuntra studenter på alla nivåer att satsa på naturvetenskap och teknik, vilket framgår i bl a Högskoleverkets Årsrapport för universitet och högskolor och kommittébetänkandet "Forskning 2000". Följaktligen finns en styrning av medel till utbildningsplatser, så att t ex vid Stockholms universitet antalet sökande per plats till program och kurser inom matematisk-naturvetenskaplig fakultet i genomsnitt är betydligt lägre än inom samhällsvetenskaplig fakultet. En önskan att upprätthålla utbildningsstyrningen kan vara ett skäl att vara emot ämnes- och utbildningsspecifik rankning.

Är utbildningsstyrningen en bra idé? Det vet vi egentligen inte så mycket om. De senaste vetenskapliga studierna på området – t ex en NBER-rapport från juni 1999 av Krueger och Lindahl – ger stöd för att det finns ett positivt samband mellan ökningar av utbildningsnivån och tillväxten. Men detta samband gäller utbildning i allmänhet och vi kan alltså inte dra slutsatsen att mer utbildning i t ex natur-

vetenskaper har större effekt på tillväxten. Andra argument för utbudstyrning är att det kan vara skäl att ransonera dyra utbildningar som betalas av staten eftersom staten då bär större delen av risken i humankapitalinvesteringen. Men varför gynna dyra utbildningar i naturvetenskap och teknik på bekostnad av billiga utbildningar i samhällsvetenskap och juridik?

En kanske ännu mer intressant fråga är om utbudstyrningen är praktiskt möjlig? Så länge det fanns ett stort överskottssökande var det möjligt att fylla ett givet utbud av platser och underkapaciteten i den högre utbildningen gjorde alltså en utbudstyrning möjlig. Men en student som inte kommer in på ekonomlinjen väljer kanske inte att läsa till civilingenjör utan börjar jobba istället. Om platsen på ingenjörsutbildningen inte fylls av någon annan har utbudstyrningen lett till totalt minskad högre utbildning. Minskat överskottssökande innebär att det blir mer problematiskt att upprätthålla en utbudstyrning av inriktningen på utbildningen.

Det verkar alltså som om med tiden studenternas efterfrågan skulle komma att få ett större inflytande på deras utbildningsval. Ur den enskilda individens synvinkel är information om olika utbildningar en förutsättning för att kunna göra ett bra val och efterfrågan på sådan information kan tänkas växa. Moderna Tidens rankning är ett första steg i riktning mot en "varudeklaration" av utbildningar, men den skulle behöva kompletteras så att de flesta universitetsämnen finns med. Dessutom behövs information om hur framtida arbetsuppgifter, karriärutveckling, lön, löneutveckling, arbets-

löshetsrisk m m ser ut för de vanligaste ämneskombinationerna och huvudämnesinriktningarna inom universitetsutbildningen. Dessa data kan tas fram utan orimlig kostnad. Möjligheten att fatta ett informerat utbildningsbeslut kanske till och med skulle öka intresset för högre utbildning.

ASTRI MUREN